

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Oosterstraat 1, Groningen
Status: BBP
Periode: 20 augustus 2003
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 20 december 2003

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoosje van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Oosterstraat 1 maakt deel uit van de reeks van vijf kleine panden op de westelijke hoek van de Oosterstraat en de Grote Markt: Grote Markt 34, Oosterstraat 1, 3, 5 en 7. Oosterstraat 1 wordt aan de achterzijde begrensd door de smalle ozendrup naast het pand Grote Markt 35 (Grand Theatre). Het pand Oosterstraat 1 bestaat uit een kelder, drie bouwlagen en een asymmetrische zadelpak, waarvan de nok evenwijdig aan de straat ligt.

BOUWGESCHIEDENIS

Op de kaart van Haubois (1643) valt de bebouwing op de hoek van de Grote Markt en de Oosterstraat goed te herkennen, waarbij opvalt dat er sprake is van een diephuis gericht op de Grote Markt. Het dak van dit huis staat haaks op de Grote Markt. Vergelijking met de kadastrale minuut (circa 1830) en de huidige huisnummerkaart doet vermoeden dat dit pand tenminste bestond uit de panden Grote Markt 34 en Oosterstraat 1. Blijkens de weergave op de kadastrale minuut van circa 1830 had reeds een splitsing plaatsgevonden. Opvallend is dat de voorgevel van het pand Grote Markt 34 op dat moment nog niet was afgerond. Deze afronding ter verbetering van de doorgang vanuit de Oosterstraat naar de Grote Markt zal pas omstreeks het midden van de 19de eeuw hebben plaatsgevonden.

Bij de bouwhistorische verkenning kon worden vastgesteld dat de achtergevel tot ongeveer halverwege de tweede verdieping opgetrokken is uit baksteen van een fors formaat (baksteenformaat: 30-30½ x 14-15 x 7-9½ cm, tienlagenmaat: 92½ cm), dat een datering in de 14de eeuw doet vermoeden. In de linker zijgevel is de aanzet voor een puntgevel geconstateerd, behorend bij een zadeldak evenwijdig aan de Oosterstraat. Vermoedelijk had het middeleeuwse pand nog geen kelder of souterrain, aangezien de ontgraven (?) fundering van de achtergevel in de huidige kelder zichtbaar is.

Conclusie moet zijn dat het middeleeuwse pand op deze plaats bestond uit twee bouwlagen met een zadeldak, evenwijdig aan de Oosterstraat (dus haaks op de Grote Markt).

Blijkens een foto uit circa 1880 had het pand Oosterstraat 1 een drielaags topgevel, voorzien van een gepleisterde afwerking met geprofileerde schouderlijsten, (renaissance) pinakels en een toppilaster op een console met een engelenkopje. Rechts naast het zoldervenster is nog een console met een engelenkopje te zien. Op de foto valt niet te zien of dit aan de linkerkant ook het geval is. Dit zouden 17de-eeuwse decoratiemotieven kunnen zijn. Misschien heeft er in de 17de eeuw een verhoging van het pand plaatsgevonden. De enigszins accolade-vormige decoraties boven de vensters stammen uit het derde kwart van de 19de eeuw. Ook de opvallende winkelpui met de uitkragende, erkervormige etalagekast zal uit deze periode stammen. Op deze foto valt verder te zien dat het pand een samengestelde kap bezat, bestaande uit een zadeldak evenwijdig aan de straat met een snijdende dwarskap aan de voorzijde.

Uit de aanvraag voor het maken van een huisriool in 1929 valt op te maken dat het pand in gebruik was als een winkel met magazijnruimten. Woonruimten staan niet genoemd. In 1938 vond een ingrijpende verbouwing plaats tot een winkelwoonhuis. De belangrijkste wijzigingen betroffen de vervanging van de bestaande samengestelde kap door een asymmetrische zadelpak, herstel van de bovenste gedeelten van de zijgevels en achtergevel en de totale vernieuwing van de indeling en interieur-afwerking op alle bouwlagen. Voor de winkelruimte hield dit tevens de verlaging van de vloer van de begane grond en de vernieuwing van de winkelpui in. De bovenwoning kreeg een zelfstandige toegang, gesitueerd in het diepe portiek van de winkelpui. Wat later in hetzelfde jaar werd besloten om niet alleen de winkelpui te vernieuwen, maar de gehele voorgevel. Daarvoor werd een nieuwe bouwaanvraag ingediend. De verbouwing is uitgevoerd naar ontwerp van de architect J.A. Boer, in opdracht van de eigenaar S. Marcus.

In 1960-'62 vond een modernisering van de winkel en de winkelpui plaats, waarbij het portiek en etalagekasten werden verkleind ten behoeve van een uitbreiding van de winkel. Wel bleef de zelfstandige toegang tot de bovenwoning aan de rechterzijde van het huis gehandhaafd. Als aanvrager staat het Groninger Koekhuis NV geregistreerd, als architect Chris van Aanholt uit Haren. Bij een meer recente verbouwing werd de winkelpui nogmaals vernieuwd, waarbij deze in het vlak van de gevel werd geplaatst. De toegang tot de bovenwoning bleef aan de rechterzijde gehandhaafd, waartoe de gang naar de trap werd verlengd.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een drielaags gevel met een rechte beëindiging, die zijn huidige vorm heeft gekregen bij een verbouwing in 1938. Het eerste plan ging slechts uit van een modernisering van de toen bestaande gevel, maar volgens een gewijzigd tweede plan uit hetzelfde jaar was er sprake van een totale vernieuwing van de gevel. De afwerking bestaat uit wit geschilderd pleisterwerk.

De winkelpui (met vouwdeuren) en de omlijsting van plaatstaal stammen uit de late 20ste eeuw. Opvallend is de geringe maat van de pui ten opzichte van de verdiepingshoogte. Op zowel de eerste als de tweede verdieping bevinden zich drie gelijke vensters. Deze vensters zijn samengesteld uit omkaderde onderramen en terugliggende bovenlichten met uitzetramen. De penanten tussen deze vensters kenmerken zich door een halfovale doorsnede. Op het voorste dakschild van het zadeldak staat een brede (zesruits) dakkapel. De kap is belegd met geglazuurde verbeterde Hollandse pannen.

De achtergevel is een drielaags langgevel, die tot ongeveer halverwege de tweede verdieping is opgetrokken uit baksteen van een fors formaat (baksteenformaat: 30-30½ x 14-15 x 7-9½ cm, tienlagenmaat: 92½ cm). Metselwerk van deze steen is ook in de achtergevel van de kelder en op de begane grond opgemeten. Ter hoogte van de tweede verdieping zijn ook enkele afwijkende tienlagenmaten gemeten, die kunnen wijzen op een herstelling met bestaand materiaal (97 cm). Het bovenste deel van de tweede verdieping stamt uit 1938. Opvallend is dat dit metselwerk iets terugligt

ten opzichte van het onderliggende werk. De vensters stammen uit 1938. De kap is belegd met geglazuurde verbeterde Hollandse pannen.

plattegronden per bouwlaag

Blijkens de weergave van de bestaande toestand op de bouwtekening uit 1938 had het pand toentertijd een souterrain, waarvan de zoldering ongeveer 60 cm boven het maaiveld lag. Dit souterrain bezat een eigen schouw, geplaatst tegen de linker zijgevel. Bij de verbouwing in 1938 is het vloerniveau van de begane grond verlaagd tot ongeveer het straatpeil, waarmee de treden bij de ingang van de winkel konden vervallen. Gevolg was wel dat de kelder sedertdien nauwelijks meer begaanbaar is.

Aan de achterzijde is het onderste deel van de middeleeuwse achtergevel zichtbaar, waarbij opvalt dat de versnijdingen van de funderingen in het zicht zijn (baksteenformaat: 30 x 15 x 8-9 cm). Kennelijk behoort het souterrain niet tot de 14de-eeuwse opzet van het huis en is deze later tussen de bestaande muren uitgegraven. De zuidelijke langsgewel is voorzien van een klamp van machinale baksteen, vermoedelijk uit 1938. Vanwege deze klamp was er niets meer te zien van de schouw, die volgens de opmeting van 1938 tegen deze gevel moet hebben gestaan.

Het voorste deel van het plafond van de kelder bestaat uit een gewapend betonnen vloer (1938), behorend bij de (voormalige) winkelpuien met portieken. Voor het overige is sprake van een enkelvoudige balklaag van een tamelijk diverse samenstelling, onder meer bestaande uit 20ste-eeuwse balken en hergebruikte geprofileerde balken. Deze beschilderde, geprofileerde balken kunnen afkomstig zijn uit het souterrain zelf, aangezien er indertijd sprake was van een woon- of werkruimte. Verder zijn er in de kelder resten van tussenwanden zichtbaar, zoals deze ook op de tekeningen van 1938 staan aangegeven.

De begane grond heeft een afwerking van voorzetwanden en een verlaagd plafond. Slechts op enkele punten vielen waarnemingen te doen. Naar alle waarschijnlijkheid is er sprake van een enkelvoudige balklaag van eikenhouten balken (twee balken konden worden getraceerd in de linker hoek aan de achterzijde). Achter in de winkel zijn op de rechter zijgevel aftekeningen van vermoedelijk oudere vloerniveau's geconstateerd, respectievelijk circa 1,2 meter en circa 0,45 m boven het huidige vloerniveau. Het eerstgenoemde vloerniveau sluit aan op een afwerking met witjes (geglazuurde, witte tegels) uit 18de of 19de eeuw. Bij het onderste niveau is de oplegging voor een balk zichtbaar (h: 20 x b: 14 cm). In het gat van de oplegging ligt een plavuis als ondersabeling van de (verdwenen) balk.

De indeling en interieur-afwerking van de eerste en tweede verdieping en zolder stammen geheel uit 1938. In het interieur zijn kenmerkende onderdelen uit 1938 te vinden, waaronder enkele Bruynzeel-paneeldeuren, vaste kasten en stucplafonds. De kapconstructie stamt uit 1938.

WAARDESTELLING

Oosterstraat 1/1a heeft hoge monumentwaarden, aangezien grote delen van het middeleeuwse casco bewaard zijn gebleven. Zeker geldt dit voor de achtergevel, mogelijk ook voor de linker zijgevel. Het is een vermoeden dat de rechter zijgevel van jongere datum is, vanwege de splitsing van het oorspronkelijke hoekpand aan de Grote Markt in twee huizen: Oosterstraat 1 en Grote Markt 34. Zeker is dat boven de begane grond een eikenhouten balklaag aanwezig is. Misschien is dat ook nog het geval boven de eerste en tweede verdieping.

De voorgevel heeft positieve monumentwaarden, vanwege de karakteristieke gevelarchitectuur uit de jaren dertig. Opmerkelijk in dit verband zijn met name de vensters en de half-ovale penanten tussen deze vensters.

AANBEVELINGEN

Bij verbouwingen is nader onderzoek wenselijk naar met name de gevels en balklagen. Tevens moet er rekening mee worden gehouden dat het pand een geheel vormde met Grote Markt 34.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoos van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Oosterstraat 1**
Bouwdoosnummer : B 14363
D.I.V. bezoek : 2 september 2003

1929

Het tonnenstelsel wordt opgeheven. De bestaande privaten worden voorzien van een inrichting tot waterspoeling en het afvoeren van de faecaliën naar het riool van de gemeente.

1938

Dhr. S. Marcus is eigenaar van het gebouw. Hij krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling van het gebouw ter vergroting van de woonruimte, het aanbrengen van een winkelpui in de voorgevel na wegbraak van de voor de gevellijn aanwezige etalagekast, het vernieuwen van de bekapping en een gedeelte van de voorgevel en het bouwen van twee privaten. Later dit jaar wordt een vergunning verleend voor het gewijzigd uitvoeren van het bouwplan. De wijziging bestaat in het vernieuwen van het bovengedeelte van de voorgevel, het wijzigen van de indeling op de eerste verdieping en de zolderverdieping, het aanbrengen van kozijnen in de achtergevel en het laten vervallen van de daklichten in het achterdakvlak. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. J.A. Boer is architect van het bouwplan.

1946

Het rapport voor oorlogsgeweldschade bedraagt f 645,- (voornamelijk schilder- en timmerwerk). G. Jonkhoff is eigenaar van het pand.

1960

Er wordt een vergunning verleend aan het Groninger koekhuis N.V. voor het wijzigen van de indeling op de begane grond en het veranderen van de winkelpui met portiek aan de voorzijde van het gebouw. Het werk wordt in 1962 voltooid. Chris van Aanholt uit Haren is de architect van het bouwplan. B.H. Lutter krijgt een vergunning voor het plaatsen van een neon reclame tegen de voorgevel.

1976

Vonk 3B Bakkerijen krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een lichtreclame.

H. Wierds